

Jasper van de Kamp

Hoog van de Toren

Referenda, noodzakelijk en wenselijk?

In onderstaande Hoog van de Toren trekt redactielid Jasper van de Kamp de noodzaak en de wenselijkheid van referenda in Nederland in twijfel.

Op 13 december vorig jaar tekenden de Europese lidstaten het nieuwe Europese Hervormingsverdrag te Lissabon. Een historische stap in de richting van nog intensievere Europese samenwerking en eenwording. Een nieuwe Europese Grondwet mocht dit nog niet heten, want die werd in 2005 in correctieve referenda afgekeurd door de bevolkingen van Frankrijk en Nederland. Ondanks de wezenlijke argumenten van veel tegenstemmers, kan echter niet ontkend worden dat een groot deel van de stemmers in dit referendum meer tegen het kabinet stemde dan tegen een Europese Grondwet. Dit referendum, over een zo belangrijk onderwerp als verdere overdracht van nationale soevereiniteit aan Europa, werd slecht (want te arrogant) gepresenteerd en bood wel heel gemakkelijk ruimte voor tegenstanders. Sommige stemmers maakten misschien te weinig onderscheid tussen onderwerp en onderbuik. Of, zoals voorstanders van Europa zullen zeggen, het groter belang en lokale onvrede. Het gevaar dat de uitkomst van referenda vaker op deze wijze wordt beïnvloedt of zelfs beslist is reëel. Als we de peilingen van Maurice de Hond moeten geloven, keurt immers alleen het kabinet zelf haar beleid goed. Toch is de discussie over uitbreiding van het houden van referenda (bijvoorbeeld het burgemeesterreferendum) breed onder de bevolking. In deze Hoog van de Toren wordt een vraagteken gezet bij de noodzaak en de wenselijkheid van het houden van referenda.

Voorstanders van referenda wijzen erop dat veel mensen verkiezingen eens in de vier jaar niet meer voldoende vinden om hun oordeel over de politiek te geven. De noodzaak tot compromis en de nooit volledige overeenkomst tussen partijprogramma en het individuele standpunt hebben geleid tot een groeiende vervreemding tussen burger en partij. Zij ervaren een geringe interesse in politiek en de weinig actieve deelname aan het publieke debat baart hen zorgen, net als de snelle en grote ontwikkelingen in de maatschappij. De roep om hervorming uiten zij daarom steeds

dwingender. Het houden van referenda zou de meest geschikte oplossing zijn, omdat het de burger zeer direct bij de regering betreft en aanzet tot grotere interesse in het publiek debat. Wellicht is het leerzaam om naar het verleden te kijken. Want de grote politieke hervormingen uit de Nederlandse geschiedenis hebben in vergelijkbare omstandigheden plaatsgevonden en kunnen misschien andere inzichten bieden.

Aan het einde van de negentiende eeuw vonden er ingrijpende veranderingen plaats in de maatschappij, in grote lijnen vergelijkbaar met huidige ontwikkelingen. Een communicatieve revolutie, snel om zich heen grijpende industrialisatie en de vorming van een arbeidersklasse leidde tot nieuwe sociale verhoudingen en vraagstukken, alsmede de verzuiling van de samenleving. In antwoord hierop hervormde de politiek zich drastisch. De namen van de stichter van de Anti-Revolutionaire Partij Abraham Kuyper en de leider van de Sociaal-Democratisch Bond Ferdinand Domela Nieuwenhuis mogen in dit verband niet ongenoemd blijven. Gebruikmakend van krant, vernieuwende retorica, trein en fiets mobiliseerden zij in het hele land grote delen van de bevolking en onderscheiden zij zich van de onafhankelijke en afstandelijke liberalen, die het Parlement vanaf 1848 hadden overheerst. De opkomst van deze partijdemocratie viel dus samen met nieuwe en voor de mensen uit die tijd beangstigende en snelle ontwikkelingen in de samenleving.

De volgende grote politieke hervorming uit de Nederlandse geschiedenis vond plaats in de jaren '60 van de vorige eeuw. De rol van D66 en Nieuw Links binnen de PvdA mag hierin met recht essentieel genoemd worden. De opkomst van de nieuwe publieks- of participatiedemocratie viel wederom samen met grote veranderingen: economische (opkomst consumptiemaatschappij); communicatieve (auto, tv); sociale (betere educatie, de plotselinge ontzuiling); internationaal politieke ('verwarming' koude oorlog) en culturele (seksuele revolutie, secularisatie, Provo's). Het electoraat koos vanaf deze tijd niet meer voor beginselprogramma's en uit partijdiscipline, maar voor mediagenieke partijleiders en uit verschillende motieven. De sterke groei van de zwevende kiezer sinds het einde van de jaren '60 is een opmerkelijke ontwikkeling. Een nieuwe, populairdere stijl van politiek voeren werd geïntroduceerd, de invloed van de tv hierin is nauwelijks te overschatten. Nadruk bij de hervorming werd gelegd op helderheid, versterking van de banden tussen burgers en politiek, secularisering, liberalisering en individualisering. Dit alles wederom in antwoord op een snel veranderde samenleving die hervorming nodig achtte. Echter zonder

weinig resultaat.

Want sindsdien lijkt de betrokkenheid tussen regering en burger niet veel te zijn toegenomen. De zwevende kiezer, die zijn keuze vooral baseert op beleid op een beperkte reeks actuele vraagstukken (zorg, dieren, uitkeringen, integratie allochtonen, asielzoekers, criminaliteit), blijft ongrijpbaar. Maar het is een misopvatting dit als een afname te zien in politiek engagement van de burger of als een zich verdiepende kloof tussen het politieke en de kiezer. Buitenparlementair verzet en bewegingen die problemen in de samenleving aan de politiek ten gehore brengen (en in de maatschappij zelf aan de kaak stellen), bestaan en groeien nog steeds. Greenpeace, krakerbewegingen, scholieren, vakbonden, de ANWB en officiële raden als de Onderwijsraad en de Sociaal Economische Raad oefenen grote invloed uit op de politiek. Wat veeleer sinds de jaren '60 is gebeurd is een toename van de kloof tussen partij en kiezer. Een hervorming in politieke partijen zelf lijkt dan ook effectiever en noodzakelijker dan hervorming van het politiek bestel, zoals het referendum doet.

Het succes van de politieke hervormers eind negentiende eeuw en in de jaren '60 was dus niet te wijten aan beloftes over aanpassing van het staatsstelsel. Zij wisten kiezers binnen te halen door kennis en begrip van de veranderingen en ontwikkelingen van de tijd uit te stralen. Met een nieuwe stijl en een nieuw élan, zich uitsprekend over en juist gebruikmakend van deze ontwikkelingen, wisten ze een breed publiek aan te spreken. De grote ontwikkelingen van onze tijd -de communicatieve revolutie (Internet), de economische (globalisering), sociale (integratie) en politieke (radicaal moslimterrorisme, 'the clash of civilisations')- lijken zowel nieuwe mogelijkheden te bieden als nieuwe vragen te stellen. Is het referendum hier een wenselijke en noodzakelijke hervorming voor?

Aan de noodzaak kan getwijfeld worden. Nederland kent een zeer lage kiesdrempel (1/150 deel van alle stemmen leidt al tot een zetel in de Tweede Kamer) wat leidt tot een groot aantal partijen en een sterke competitie, waarin het diverse electoraat al getrouw wordt vertegenwoordigd. Ook de, wat oneerbiedig gezegd, *one-issue* partijen als de Partij voor de Dieren en de Partij voor de Vrijheid weten op deze wijze in de Kamer te komen. Bovendien is Nederland een van de weinige landen waar organisaties van politieke opposanten en buitenparlementaire bewegingen niet alleen serieus worden genomen, maar ook worden gesubsidieerd. In deze, lange tijd internationaal bewonderde, neocorporatieve *civil society* wordt politieke en maatschappelijke onvrede veel effectiever geabsorbeerd dan in bijvoorbeeld

Frankrijk, waar stakingen een paar keer per jaar het hele land stil leggen.

Naast dit al bestaande stelsel hebben er bovendien in de laatste jaren wel degelijk een aantal hervormingen plaatsgevonden. Het optreden van Pim Fortuyn, die met een geheel eigen en nieuwe stijl ook opmerkelijke verkiezingssuccessen wist te behalen, heeft zijn uitwerking niet gemist. De regering heeft de afgelopen jaren steeds meer ruimte geboden aan de burger om zijn stem te laten horen en meer invloed uit te oefenen. Er is duidelijk een andere politieke stijl ontstaan die zich heeft aangepast aan de ontwikkelingen van deze tijd. Naast de grotere aandacht voor petitieën en het bepaalde maatschappelijke vraagstukken, is het burgerinitiatief hier wel het mooiste voorbeeld van. Dit is een initiatief met kennis van zaken opgesteld, dat toch de regering er op wijst wat er leeft onder het volk, dat op deze wijze bij de regering betrokken wordt. De vereiste van 40.000 handtekeningen zorgt er bovendien voor dat het alleen zinnige initiatieven zijn die de regering kunnen wijzen op problemen of wat leeft onder de bevolking. Het succes van het eerste burgerinitiatief uit de Nederlandse geschiedenis is mede hierdoor te verklaren. Dit initiatief uit april 2007 voor een verbod op de bio-industrie is afgewezen, maar wees de Kamer wel op dit probleem.

De noodzaak van het referendum is dus niet zo vanzelfsprekend als men soms afschildert. Juist in ons Nederlandse poldermodel. De nadelen van het referendum maken het ook niet het meest wenselijke middel om de burger meer bij de regering te betrekken. Simplificatie van het onderwerp en de grotere motivatie van tegenstanders om tegen te stemmen kunnen effectieve en juiste besluitvorming in de weg staan. De kracht van een absolute meerderheid bij een ja/nee overweging, loopt altijd de kans de minderheid mond dood te maken. Juist het overwegen van meerdere belangen en dossierkennis leidt tot het sluiten van compromis en de matigende werking van representatieve partijdemocratie. Het referendum oogt bovendien als een vreemde constructie. De volksvertegenwoordigers van onze representatieve democratie, aangesteld met de verantwoordelijkheid om de best overwogen belangenafweging te maken, vraagt het volk de keuze voor hen te nemen. Dit alles wordt voor een groot deel aangetast door het houden van referenda. Het burgerinitiatief oogt daarom als een veel beter middel.

De metafoor van het voeren van politiek als het varen van een schip is al vaak gemaakt, maar behoudt zijn visualisatiekracht. Een schip kan alleen voorspoedig varen wanneer muiterij wordt voorkomen en er goed wordt gelet op de woelingen van de zee. De kapitein moet goed luisteren naar zowel de bemanningsleden als het thuisfront, en er goed op letten

dat mensen niet buiten de boot vallen. Hij kan gebruik maken van nieuwe stromingen om nog effectiever te varen en in zwaar weer het hoofd boven water te houden. Want het is in de geschiedenis essentieel gebleken voor de stabiliteit en effectiviteit van Nederland dat politici oog houden voor nieuwe ontwikkelingen en altijd blijven luisteren naar oppositie, zowel in de Kamer als buitenparlementair. De beste stuurlieders staan immers aan wal.

BOEKHANDEL GODERT WALTER

**Duitse boeken
voor
Duitse prijzen,
en snel
leverbaar.**

*Op onze website
www.godertwalter.nl
kunt u de nieuwste Groningana-
uitgaven zien en bestellen;
ook heeft u toegang tot grote
bestanden van leverbare Duitse
en Nederlandse boeken.*

Architectuur

Het grootste assortiment architectuur- en stedenbouwboeken in het noorden

Literatuur

Nederlands, Engels, Duits

Kunst

O.a. De Ploeg, fotografie en boekgeschiedenis

Groningana Geschiedenis Judaïca

Oude Ebbingestraat 53 9712 HC Groningen

T: 050-312 25 23

E: info@godertwalter.nl

www.godertwalter.nl

